

Friedrich Engels

SUOJELUTULLIT JA VAPAAKAUPPA*

Esipuhe kirjaseen: Karl Marx.
» Puhe kauppavapaudesta» ²¹³

Vuoden 1847 lopulla järjestettiin Brysselissä vapaa-kauppakongressi. Se oli strateginen liike englantilaisten tehtailijoiden vapaakaupan puolesta silloin käymässä kampanjassa. Päästyään kotonaan voitolle, kun viljalait kumottiin vuonna 1846, he lähtivät nyt mannermaalle vaatien englantilaisille teollisuustuotteille vapaata pääsyä mannermaan markkinoille vastineeksi mannermaan viljan vapaalle pääsulle Englantiin. Marx oli ilmoittautunut puhujaksi kongressiin, mutta kuten oli odotettavissa, kongressi päättyi, ennen kuin hänen vuoronsa tuli. Niin Marxin oli esitettävä sanottavansa vapaakaupasta Brysselin demokraattisessa yhdistyksessä, kansainvälisessä järjestössä²¹⁴, jonka varapuheenjohtaja hän oli.**

Koska kysymys suojelutulleista ja vapaakaupasta on tällä hetkellä ajankohtainen Amerikassa, on Marxin puheen englanninkielisestä laitoksesta arveltu olevan hyötyä, ja minua on pyydetty kirjoittamaan siihen muutamia johdattavia sanoja.

* Tekijän kääntämä esipuhe Marxin vapaakauppakysymystä koskevan puheen New Yorkissa ilmestyneeseen englanninkieliseen laitokseen (saksaksi kääntäneet E. Bernstein ja K. Kautsky, liite II Marxin Filosofian kurjuuteen, Stuttgart, Dietz, s. 188 ja seur.). Koska tämä esipuhe on kirjoitettu ensi sijassa amerikkalaista yleisöä varten, on Saksan suojelutullipolitiikkaa voitu kosketella vain ohimennen. Tekijä saanee kuitenkin pian tilaisuuden käsitellä kysymystä erityisesti Saksan kannalta. (*Engelsin huomautus saksankieliseen painokseen.*)

** Ks. tämän laitoksen 2. osaa, s. 301—317. *Totm.*

© Suomennos. Kustannusliike Edistys 1979.

»Suojelutullijärjestelmä oli keksitty keino, jota käyttäen valmistettiin tehtailijoita, pakkoluovutettiin vapaita työläisiä, kapitalisoitiin kansan tuotantovälineitä ja elinhyödykkeitä, lyhennettiin väkivaltaisesti siirtymistä vanhasta tuotantotavasta uudenaikaiseen»²¹⁵. Tuollainen oli suojelutullien luonne niiden syntyessä 1600-luvulla, ja tuollaisena se pysyi pitkälle 1800-luvulle asti. Suojelutullijärjestelmä oli tuolloin jokaisen sivistysvaltion normaalia politiikkaa Länsi-Euroopassa. Ainoat poikkeukset olivat Saksan pikkuvaltioiden ja Sveitsin kantonit, — ei siksi, ettei järjestelmä olisi miellyttänyt niitä, vaan siksi, että sen ei uskottu soveltuvan niin pienillä alueilla.

Tällaisen tullisuojaan turvissa kehittyi Englannissa 1700-luvun viimeisellä kolmanneksella nykyaikaisen suurteollisuuden järjestelmä, koneilla ja höyryvoimalla tapahtuva tuotanto. Ja ikään kuin tavallinen tullisuoja ei olisi riittänyt, turvauduttiin sotiin Ranskan vallankumousta vastaan uusien teollisten menetelmien monopolin takaamiseksi Englannille. Runsaaksi kahdeksikymmeneksi vuodeksi englantilaiset sotalaivat erottivat Englannin teolliset kilpailijat siirtomaamarkkinoistaan ja avasivat nuo markkinat samalla väkivalloin Englannin kaupalle. Etelä-amerikkalaisten siirtomaiden irrottaminen eurooppalaisista emämaistaan, Englannin toteuttama Ranskan ja Hollannin kaikkein tärkeimpien siirtomaiden valtaaminen, Intian vähittäinen alistaminen muuttivat kaikki nämä maat Englannin teollisuuden asiakkaisiksi. Englanti täydensi näin kotona harjoitettua tullisuojelua väkisin toteutetulla vapaakaupalla ulkona, missä se vain suinkin kävi päinsä. Näiden järjestelmien menestyksellisen yhdistämisen ansiosta sillä oli sodan loppuessa vuonna 1815 tosiasiallinen maailmankaupan monopoli, ainakin kaikilla tärkeimmillä teollisuudenaloilla.

Seuraavina rauhan vuosina tämä monopoli laajeni ja vahvistui edelleen. Sodan aikana saavutettu etumatka kasvoi vuosi vuodelta; Englanti näytti yhä enemmän ja enemmän jättävän kaikki mahdolliset kilpailijansa kauas taakseen. Teollisuustuotteiden viennin jatkuvasta kasvusta tuli Englannille elinkykyisyys. Tiellä näytti

olevan vain kaksi estettä: muiden maiden tuontikiellot ja suojelutullit sekä raaka-aineiden ja elintarvikkeiden tuontitullit Englannissa.

Sillä tavoin klassisen poliittisen taloustieteen — ranskalaisten fysiokraattien²¹⁶ ja heidän englantilaisten seuraajiensa Adam Smithin ja Ricardon — saarnaamasta kauppavapaudesta tuli suosittu John Bullin maassa. Kotimaan tullisuoja oli hyödytön tehtailijoille, jotka karkottivat kaikki ulkomaiset kilpailijansa taistelutanterelta ja joiden olemassaolo suorastaan riippui viennin jatkuvasta laajentumisesta. Kotimaan tullisuoja oli edullinen enää vain elintarvikkeiden ja muiden raaka-aineiden tuottajille, maataloudelle, silloisessa Englannissa toisin sanoen maankoron saajille, maata omistavalle aatelistolle. Tehtailijoille tämä tullisuoja sitä vastoin oli suoraan vahingollinen. Sikäli kuin se rasitti verona raaka-aineita, se kohotti niistä valmistettujen teollisuustuotteiden hintaa; sikäli kuin se rasitti verona elintarvikkeita, se kohotti työn hintaa; kummassakin tapauksessa se asetti brittiläisen tehtailijan ulkomaalaista huonompaan asemaan. Koska muut maat toimittivat Englantiin pääasiallisesti maataloustuotteita ja hankkivat sieltä pääasiallisesti teollisuustuotteita, niin viljan ja raaka-aineiden suojelutullien poistaminen Englannissa sisälsi jo epäsuorasti muihin maihin kohdistuvan vaatimuksen Englannin teollisuustuotteiden tuontitullien poistamisesta tai ainakin pienentämisestä.

Pitkän ja ankan taistelun jälkeen Englannin teollisuuskapitalistit voittivat; he olivat tuolloin jo tosiasiallisesti kansakunnan johtava luokka, luokka, jonka etuja pidettiin sillä hetkellä myös kansallisina etuina. Maata omistavan aateliston täytyi antautua. Vilja ja raaka-ainetullit poistettiin. Vapaakauppa oli nyt iskulause. Englantilaisten tehtailijoiden ja heidän puolestapuhujiensa, poliittisten taloustieteilijöiden, seuraava tehtävä oli nyt levittää kaikkialle uskoa vapaakaupan evankeliumiin ja luoda siten maailma, jossa Englanti olisi suuri teollisuuskeskus ja muut maat vain siitä riippuvainen maatalousalue.

Sellaiset olivat ajat, jolloin Brysselin kongressi järjestettiin, jolloin Marx laati puheensa. Samalla kun

Marx tunnustaa, että suojelutullit voivat vielä tietyissä oloissa, esimerkiksi silloisessa Saksassa, olla eduksi teollisuuskapitalisteille, samalla kun hän osoittaa, ettei vapaakauppa suinkaan ole paljon mainostettu yleislääke työväenluokan kaikkiin kärsimyksiin, vaan voi päinvastoin itse lisätä näitä kärsimyksiä, hän ottaa loppujen lopuksi ja periaatteessa vapaakauppaa puoltavan kannan. Hän pitää vapaakauppaa nykyaikaisen kapitalistisen tuotannon normaalitilana. Vain vapaakaupan valitessa voivat höyryn, sähkön ja koneiden suunnattomat tuotantovoimat kehittyä täydellisesti. Mitä nopeampaa tämä kehitys on, sitä pikemmin ja sitä täydellisemmin käyvät ilmi sen välttämättömät seuraukset: yhteiskunnan jakaantuminen kahteen luokkaan, kapitalisteihin ja palkkatyöläisiin; toisella taholla perinnöllinen rikkaus, toisella perinnöllinen köyhyys; kysyntään nähden liian suuri tarjonta, markkinoiden kyvyttömyys niellä teollisuustuotteiden alituisesti kasvava massa; alituisen toistuva liiketoiminnan kukoistuksen, liikatuotannon, kriisin, paniikin, pitkäaikaisen pysähtyneisyyden ja vähittäisen elpymisen kiertokulku; tuo elpyminenkään ei ole pysyvän paranemisen, vaan edessä olevan uuden liikatuotannon ja kriisin merkki. Sanalla sanoen yhteiskunnalliset tuotantovoimat kasvavat niin jättiläismäisiksi, että yhteiskunnallisista laitoksista, joissa ne pannaan liikkeeseen, on tullut niille sietämätön kahle, ja vain yksi ratkaisu on mahdollinen: yhteiskunnallinen vallankumous, joka vapauttaa yhteiskunnalliset tuotantovoimat vanhan yhteiskuntajärjestyksen kahleista ja todelliset tuottajat, kansan valtajoukon, palkkaorjuudesta. Ja sen vuoksi, että vapaakauppa on tämän historiallisen kehityksen luonnollinen ja normaali ilmapiiri, taloudellinen väliaine, jossa tämän väistämättömän yhteiskunnallisen vallankumouksen edellytykset syntyvät kaikkein nopeimmin — sen vuoksi ja vain sen vuoksi Marx asettui vapaakaupan kannalle.

Vapaakaupan Englannissa saavuttama voitto näyttikin sitten seuraavina vuosina toteuttavan jopa kaikkein rohkeimmat odotukset tulevasta kukoistuksesta. Britannian kauppa kohosi satumaisiin korkeuksiin; Englannin monopoli maailmanmarkkinoilla näytti laajemmalta

kuin koskaan; joka puolella kohosi uusia masuuneja ja uusia tehtaita; kaikkialla kasvoi uusia teollisuudenhaaroja. Vuonna 1857 sattui tosin vaikea kriisi, mutta siitä selvittiin, ja pian edettiin kaikilla kaupan ja teollisuuden aloilla taas täyttä vauhtia, kunnes vuonna 1866 puhkesi uusi paniikki, joka tällä kertaa näyttää olevan merkki uudesta aikakaudesta maailman taloushistoriassa.

Teollisuuden ja kaupan ennen näkemätön kehitys Englannissa vuosina 1848—1866 oli epäilemättä suurimmaksi osaksi, muttei suinkaan kokonaan, seurausta raaka-aineiden ja elintarvikkeiden suojelutullien poistamisesta. Siihen oli vaikuttamassa voimakkaasti myös muita samanaikaisia tapahtumia. Noina vuosina löydettiin ja otettiin käyttöön Kalifornian ja Australian kultakentät, ja niiden myötä vaihtovälineiden määrä maailmanmarkkinoilla lisääntyi valtavasti; nuo vuodet merkitsevät yleistä mullistusta sekä ihmisten että tavaroiden kuljetuksessa; merellä höyrylaiva syrjäyttää purjelaivan, maalla, ainakin sivistyneen maailman piirissä, rautatie maantien, niin että kiskoitetusta tiestä tulee nyt pääasiallinen, sepelöidystä toissijainen yhdysväylä; kuljetukset tapahtuvat nyt neljä kertaa nopeammin ja neljä kertaa halvemmalla. Ei ole mikään ihme, että näin suotuisissa oloissa höyrykäyttöinen englantilainen teollisuus laajensi herruuttaan muiden maiden käsityöhön perustuvan kotiteollisuuden kustannuksella. Mutta mitä muiden maiden oli tehtävä? Pitikö niiden vain toimettomina tyytyä nöyrästi siihen, että ne alistettiin Englannin, »maailman työpajan» pelkäksi maata viljeleväksi lisäkkeeksi?

Muut maat eivät tehneet mitään sen tapaistakaan. Ranska oli lähes kahden vuosisadan ajan turvannut teollisuutensa aukottomalla suojelutullien ja tuontikieltojen kiinanmuurilla ja oli saavuttanut kaikkien ylellisyystavaroiden ja hyvää makua tyydyttävien esineiden tuotannossa sellaisen ylivoimaisuuden, ettei Englanti edes yrittänyt kiistää sitä. Sveitsillä oli täydellisen kauppavapauden oloissa suhteellisen merkittävä teollisuus, jolle englantilaisten kilpailu ei mahtanut mitään. Saksa, joka noudatti paljon vapaamielisempiä tarif-

feja kuin yksikään toinen suuri mannermaavalta, kehitti teollisuuttaan suhteellisesti nopeammin kuin itse Englanti. Ja vihdoin Amerikan oli vuoden 1861 sisällissodan vuoksi turvaututtava yhtäkkiä omaan apuun. Sen oli tyydytettävä kaikenlaisten teollisuustuotteiden äkillinen kysyntä ja tämän se saattoi tehdä vain luomalla oman kotimaisen teollisuuden. Sodan synnyttämä kysyntä loppui sodan mukana, mutta uusi teollisuus oli olemassa ja sen oli puolustauduttava Englannin kilpailua vastaan. Sota oli kypsyttänyt Amerikassa käsityksen, että 35-miljoonainen kansa, joka kykenee kaksinkertaistamaan lukumääränsä ainakin 40 vuodessa, jolla on lähes rajattomasti kaikenlaisia voimavaroja, jota ympäröivät vielä kauan ensisijaisesti maatalouteen pakotetut naapurit, että tällainen kansa on »ilmeisesti määrätty»²¹⁷ (»manifest destiny») tulemaan tärkeimpien kulutustavaroidensa suhteen riippumattomaksi vieraiden maiden teollisuudesta niin rauhan aikana kuin sota-aikanakin. Silloin Amerikassa siirryttiin tullisuojaan.

Viitisentoista vuotta sitten matkustin samassa junavaunussa älykkään glasgowilaisen liikemiehen kanssa. Tämä oli erityisen kiinnostunut raudasta. Tuli puheeksi Amerikka. Hän esitti minulle vapaakaupan kannattajien vanhastaan tunnetut puheenparret varsin oivalliseen tapaan: »Eikö ole käsittämätöntä, että niin kokee liikemiehet kuin amerikkalaiset maksavat pakko-veroja oman maansa rautatehtailijoille, vaikka he saisivat täältä saman tai jopa paremmankin tuotteen puolella hinnalla.» Ja sitten seurasi esimerkkejä siitä, miten mielttömän korkeasti amerikkalaiset verottivat itseään rikastuttaakseen muutamaa rahanahnetta masuuninomistajaa. »Asiassa», sanoin minä, »näyttää olevan toinenkin puoli. Tehän tiedätte, että hiili, vesivoima, rauta- ja muut malmit, halvat elintarvikkeet, kotimainen puuvilla ja muut raaka-aineet merkitsevät Amerikalle sellaisia voimavaroja ja etuja, että mikään Euroopan maa ei vedä sille vertoja niiden suhteen; tiedätte, että näitä voimavaroja voidaan hyödyntää täysin vain silloin, kun Amerikasta tulee teollisuusmaa. Myöntänne edelleen, että nykyään sellainen suuri kansa kuin amerikkalaiset ei voi ikuisesti pysyä maata viljelevänä, että se merkitsisi

tuomiota ikuisen barbariaan ja alisteiseen asemaan; nykyään ei yksikään suuri kansa voi olla ilman omaa teollisuutta. Mutta jos Amerikan on tultava teollisuusmaaksi, ja jos sillä on kaikki mahdollisuudet paitsi saavuttaa kilpailijansa, jopa lyödä heidät, niin silloin sillä on edessään kaksi tietä. Joko se käy vapaakaupan vallitessa sanokaamme viidenkymmenen vuoden ajan äärimmäisen kallista kilpataistelua lähes sata vuotta edellään olevaa Englannin teollisuutta vastaan, tai se torjuu suojelutulleilla Englannin kilpailun sanokaamme 25 vuodeksi, jolloin on lähes ehdottoman varmaa, että Amerikan teollisuus pystyy näiden 25 vuoden kuluttua ottamaan paikkansa avoimilla maailmanmarkkinoilla. Kumpi tie on edullisempi ja lyhyempi? Siitä on kysymys. Kun matkustatte Glasgowista Lontooseen, voitte kulkea lain määräämällä hissittelujunalla (parliamentary train²¹⁸); maksatte pennin maililta ja liikutte 12 mailia tunnissa; mutta tuo ei pälkähä päähännekään, aika on teille liian kallista, te matkustatte pikajunalla, maksatte kaksi penniä maililta ja liikutte 40 mailia tunnissa. Samoin amerikkalaisetkin ostavat mieluummin pikajunalipun päästäkseen noin paljon nopeammin eteenpäin.» Skotlantilaisella vapaakauppamiehelläni ei ollut sanottavana sanaakaan vastaan.

Koska suojelutullijärjestelmä on keinotekoinen väline tehtailla tehtailijoita, se saattaa näyttää hyödylliseltä muillekin, kuin vain feodalismia kanssa vielä kamppailevalle puolikehittyneelle kapitalistiluokalle. Se voi auttaa nousevaa kapitalistiluokkaa eteenpäin myös sellaisessa maassa kuin Amerikassa, joka ei ole koskaan tuntenut feodalismia, mutta joka on sellaisessa kehitysvaiheessa, että siirtyminen maataloudesta teollisuuteen tulee välttämättömäksi. Tässä tilanteessa Amerikka päätti ottaa suojelutullit käyttöön. Tuosta päätöksestä on nyt kulunut ne 25 vuotta, joista puhuin matkakumppanilleni, ja jollen erehtynyt, niin suojelutullit ovat nyt suurin piirtein tehneet tehtävänsä Amerikassa, ja niiden täytyy olla sen vuoksi tarpeettomia.

Olenkin jo jonkin aikaa ollut sitä mieltä. Kaksi vuotta sitten sanoin eräälle amerikkalaiselle suojelutullien kannattajalle: »Olen vakuuttunut, että Englanti on lyöty

maailmanmarkkinoilla kymmenessä vuodessa, jos Amerikka toteuttaa kaupan vapauden.»

Suojelutullit ovat parhaassa tapauksessa loppumaton ruuvi, eikä milloinkaan tiedä, koska se on kierretty loppuun. Yhtä teollisuudenalaa suojeltaessa vahingoitetaan suoraan tai epäsuorasti kaikkia muita, ja niin muodoin myös niitä täytyy suojella. Mutta siten vahingoitetaan jälleen ensiksi suojeltua elinkeinoa ja annetaan sille peruste vaatia vahingon korvaamista, mutta tämä korvaaminen vaikuttaa jälleen kaikkiin muihin aloihin ja antaa niille oikeuden uusiin vaatimuksiin — ja niin edelleen in infinitum*. Amerikka tarjoaakin meille hätkähdyttävän esimerkin siitä, miten tullisuojailla voidaan tappaakaan tärkeä elinkeino. Vuonna 1856 Yhdysvaltain meritse tapahtuvan viennin ja tuonnin kokonaissumma oli 641 604 850 dollaria. Tästä määrästä tuli amerikkalaisten laivojen osalle 75,2 % ja vain 24,8 % ulkomaisten laivojen osalle. Jo tuolloin englantilaiset valtamerihöyryt alkoivat syrjäyttää amerikkalaisia purjelaivoja; siitä huolimatta vuonna 1860 amerikkalaiset laivat kuljettivat 762 288 550 dollarin kokonaismerikaupasta vielä 66,5 %. Sitten tuli sisällissota ja sen seurauksena tullisuoja amerikkalaiselle laivanrakennukselle; ja tämä tullisuoja oli niin menestyksellinen, että se on karkottanut Amerikan lipun valtameriltä lähes kokonaan. Vuonna 1887 Yhdysvaltain kokonaismerikauppa oli noussut 1 408 502 979 dollariin, mutta vain 13,8 % siitä kuljetettiin enää amerikkalaisilla aluksilla, vieraila aluksilla 86,2 %. Vuonna 1856 amerikkalaisten laivojen kuljettamien tavaroiden kokonaisarvo oli 482 268 274 dollaria, vuonna 1860 507 247 757 dollaria, mutta vuonna 1887 enää vain 194 356 746 dollaria.** 40 vuotta sitten Amerikan lippu uhkasi lyödä Englannin lipun laudalta valtamerillä, nyt se on kadonnut lähes tykkäänään. Laivanrakennuksen tullisuoja on hävittänyt sekä merenkulun että laivojen rakentamisen.

Ottakaamme esiin vielä toinen seikka. Parantuneet tuotantomenetelmät seuraavat toinen toistaan nykyään

* — loputtomiin. *Toim.*

** Annual Report of the Secretary of the Treasury etc., for the Year 1887. Washington 1887, p. XXVIII, XXIX.

niin nopeasti ja muuttavat kokonaisten elinkeinohaarojen luonteen niin äkillisesti ja niin täydellisesti, että se mikä vielä eilen oli kohtuullisesti tasoittava tullitariffi, muuttuu tänään vastakohtakseen. Tästäkin meille tarjoaa esimerkin sama valtiovarainministerin selonteko:

»Villankampauskoneen parannukset ovat viime vuosina aiheuttaneet niin sanotuissa kampalankakankaissa sellaisia muutoksia, että nämä kankaat ovat syrjäyttäneet tavallisen villaisen karstalankakankaan miesten vaatteiden valmistuksessa. Tämä muutos... on kohdannut kotimaisia kampalankakutomaita varsin epäsuotuisin seurauksin, koska kaikenlaatuisen raakavillan tulli on sama, kun taas karstalankakankaan tulli on, jollei hinta ylitä 80 senttiä naualta, 35 senttiä naualta ja 35 % ad valorem*; sitä vastoin kampalankakankaan tulli on, jollei hinta ylitä 80 senttiä naualta, vain 10:stä 24:ään senttiin naualta ja 35 % arvosta. Muutamissa tapauksissa kampalankakankaaseen käytettävän villan tulli on korkeampi kuin valmiin tavaran tulli.»

Kotimaisen teollisuuden eilinen suoja on siis muuttunut ulkomaiselle tuojalle maksettavaksi palkkioksi, ja valtiovarainministeri** voi hyvin sanoa:

»On syytä odottaa, että kotimaisen kampalankakudonnan täytyy pian loppua, jos tariffia ei muuteta» (s. XIX).

Mutta tariffin muuttamiseksi täytyy taistella tämänhetkisestä tilanteesta hyötyvien karstalangantuottajien kanssa, täytyy aloittaa jatkuva kampanja kongressin molempien kamarien enemmistön ja lopulta maan yleisen mielipiteen saamiseksi asian kannalle. Tällöin herää kysymys, kannattaako se.

Pahinta tullisuojaossa onkin se, ettei siitä pääse irti enää niin helposti. Niin vaikeata kuin kaikin puolin kohtuullisen suojatariffijärjestelmän rakentaminen onkin, on paluu vapaakauppaan vielä äärettömän paljon vaikeampaa. Ne olot, jotka antoivat Englannille mahdollisuuden toteuttaa tämä siirtyminen muutamassa vuodessa, eivät enää koskaan palaa. Ja Englannissakin kamppailu alkoi vuonna 1823 (Huskisson), johti ensimmäisiin voittoihin vuonna 1842 (Peelin tariffi)²¹⁹ ja jatkui vielä muutamia vuosia viljalakien kumoamisen jälkeen. Niinpä

* — arvosta. *Toim.*

** Charles Fairchild. *Toim.*

silkkiteollisuudelle (ainoalle teollisuudenalalle, jonka vielä piti pelätä muiden kilpailua) annettiin aluksi pidennetty tullisuoja muutamaksi vuodeksi ja sitten uusi suoja suorastaan alhaisessa muodossa: muut tekstiiliteollisuuden alat alistettiin naisten, nuorten ja lasten työaikaa rajoittavan tehdaslain²²⁰ alaisiksi; silkkituotantoa suosittiin huomattavilla poikkeuksilla: se sai pitää työssä nuorempia lapsia ja teettää lapsilla ja nuorilla pitempää työaikaa kuin muut teollisuudenalat. Monopoli, jonka tekopyhät vapaakauppamiehet poistivat ulkomaisten kilpailijoiden hyödyksi, palautettiin englantilaisten työläislasten terveyden ja hengen kustannuksella.

Mutta koskaan enää ei tapahdu sellaista, että jokin maa voi siirtyä tullisuojusta vapaakauppaan semmoisessa tilanteessa, jossa sen kaikki tai melkein kaikki elinkeinohaarat kykenevät vastustamaan muiden maiden kilpailua avoimilla markkinoilla. Siirtyminen tulee välttämättömäksi kauan ennen kuin sellaista tilaa voidaan edes toivoa. Se tulee välttämättömäksi eri aloilla eri aikaan; eri alojen ristiriitaiset edut synnyttävät mitä mieltäylentävimpiä riitoja ja juonittelua parlamentissa. Koneen- ja laivanrakentajat huomaavat ehkä, että raakauraudan tullisuoja kallistaa heidän tavaroitaan ja että vain se estää heidän vientinsä; puuvillakankaan tuottaja pystyisi ehkä lyömään englantilaisen kalikoon Kiinan ja Intian markkinoilla, ellei kehrääjän suojana oleva tulli kohottaisi langan hintaa jne. Sillä hetkellä, jolloin kotimainen teollisuus on vallannut sisäiset markkinat täydellisesti, sillä hetkellä vienti tulee sille välttämättömäksi. Kapitalistisen järjestelmän vallitessa elinkeinon täytyy joko laajentua tai supistua. Paikallaan se ei voi pysyä, ja laajentumisen estyminen merkitsee häviön alkua. Edistyminen mekaanisten ja kemiallisten keksintöjen alalla poistaa jatkuvasti käytöstä ihmistyötä, samalla kun se lisää ja keskittää pääomaa vielä nopeammin; se luo siten jokaisessa pysähtyneessä elinkeinossa sekä työläisten että pääoman liikamäärän, joka ei löydä mistään menekkiä, koska sama prosessi etenee samalla tavalla kaikissa muissakin elinkeinohaaroissa. Siten siirtyminen kotimaankaupasta vientikaup-

paan tulee elinkysymykseksi kaikille näille aloille; mutta vastassa ovat sellaisten alojen saavutetut oikeudet ja syvään juurtuneet edut, joille tullisuoja vielä suo paremman turvan ja suuremmat voitot kuin vapaakauppa. Niin seuraa pitkä sitkeä taistelu vapaakauppamiesten ja suojelutullien kannattajain välillä, taistelu, jossa kummankin puolen johto siirtyy pian suoranaisten asianosaisten käsistä ammattipoliitikoille, perinteisten poliittisten puolueiden näkymättömille lankojenvetäjille, joiden edun mukaista ei ole kysymyksen ratkaiseminen, vaan sen pysyminen mahdollisimman pitkään avoimena; loputtoman ajan, voimien ja rahan tuhlaamisen jälkeen seuraa sitten tavallisesti joukko kompromisseja, jotka suosivat milloin toista, milloin toista osapuolta, mutta kokonaisuutena johtavat hitaasti vapaakaupan suuntaan — jollei tullisuoja sille välin kehkeydy kansakunnalle aivan sietämättömäksi, ja sekin on Amerikassa hyvin mahdollista.

Kaikista suojelutullijärjestelmistä pahimmanlaatuisen on se, mitä toteutetaan meillä Saksassa. Myös Saksa tunsi pian vuoden 1815 jälkeen nopeamman teollisen kehityksen välttämättömyyden. Tämän ensimmäinen edellytys oli kotimarkkinoiden luominen poistamalla pikkuvaltioiden lukemattomat tullirajat ja erilliset verolait, lyhyesti sanoen Saksan tulliliiton muodostaminen (Zollverein)²²¹. Tämä voitiin toteuttaa vain asettamalla perustaksi vapaamieliset tariffit, joiden suuruus oli määrätty pikemminkin verotuksellisia päämääriä kuin teollisuuden suojelua silmällä pitäen. Muuten pikkuvaltioita ei olisi saatu mukaan liittoon. Siten uusi tulliliittotariffi, vaikka se vähäisessä määrin suojelikin joitakin elinkeinoja, oli toteuttamisajankohtanaan todellinen vapaakaupan esikuva. Sellaisena se pysyikin, vaikka useimmat saksalaiset tehtailijat alkoivat vuodesta 1830 lähtien äänekkäästi vaatia tullisuoja. Ja kuitenkin tämän äärimmäisen vapaamielisen tariffin ollessa voimassa, huolimatta siitä, että englantilaisen suurteollisuuden kilpailu murskasi armottomasti Saksan käsityöhön perustuvat kotiteollisuuselinkeinot, alettiin myös Saksassa siirtyä vähitellen käsityöstä koneisiin ja nykyään tämä siirtyminen on toteutettu lähes kokonaan. Samassa mää-

rin tapahtui myös Saksan siirtyminen maataloudesta teollisuuteen, mitä vuodesta 1866 lähtien ovat edistäneet vielä poliittisetkin tapahtumat: voimakkaan keskushallituksen ja yleissaksalaisen parlamentin luominen, mikä takasi yhtenäisen liiketoimintaa koskevan lainsäädännön; yhtenäiset rahat, mitat ja painot, ja lopuksi ranskalaisten miljardien tulva.²²² Niinpä Saksan kokonaiskauppa maailmanmarkkinoilla olikin sitten vuoden 1874 tienoilla jäljessä enää vain Englannin kaupasta*, ja Saksa käytti teollisuudessa ja liikenteessä enemmän höyryvoimaa kuin yksikään toinen mannermaavaltio. Näin oli todistettu, että vielä nykyäänkin, Englannin teollisuuden valtavasta etumatkasta huolimatta, suuri maa voi ponnistelemalla saavuttaa menestystä kilpailussa Englannin kanssa avoimilla markkinoilla.

Silloin rintamasuunta muuttui yhtäkkiä: juuri sillä hetkellä, kun vapaakauppa näytti olevan Saksalle välttämättömämpi kuin koskaan, juuri silloin se otti käyttöön suojelutullit. Se oli epäilemättä mieletöntä, mutta sille voidaan löytää selitys. Niin kauan kuin Saksa vei viljaa, olivat kaikki maanomistajat ja kaikki laivanvarustajat innokkaita vapaakaupan kannattajia. Mutta vuonna 1874 Saksan oli viennin sijasta tuotava viljaa ulkoa huomattavia määriä. Suunnilleen samoihin aikoihin alkoi Amerikasta tulvia halpaa viljaa Eurooppaan; kaikkialla, minne se virtasi, se pienensi maasta saatuja rahatuloja ja siten maankorkoa; siitä lähtien alkoivat koko Euroopan kaikki maanomistajat kovaäänisesti vaatia tullisuojaa. Samanaikaisesti Saksan teollisuus kärsi ranskalaisten miljardien sateessa puhjennun parantumattoman liikatuotannon jälkiseurauksista, kun taas Englanti, jonka teollisuus ei ollut vielä kukaan toipunut vuoden 1866 kriisin jälkeisestä pitkäaikaisesta pysähdyksestä, täytti kaikki avoimet markkinat tavaroilla, jotka eivät käyneet kaupaksi kotona ja jotka juuri siksi lahjoitettiin pilkkahinnalla ulkomaille. Vaikka Saksan teollisuuden oli siis pakko turvautua olen-

* Kokonaiskauppa (tuonti ja vienti yhteenlaskettuna) vuonna 1874 miljoonina dollareina: Iso-Britannia 3300; Saksa 2325; Ranska 1665; Yhdysvallat 1245 (*Kolb.*, »Statistik», 7. Aufl., Leipzig 1875, s. 790).

naisesti vientiin, näkivät tehtailijat kuitenkin tullisuojan nyt keinoksi taata kotimarkkinat yksinomaisesti itselleen. Maa-aristokratian käsissä ollut hallitus taas oli liiankin iloinen voidessaan käyttää tilannetta maata omistavan aateliston eduksi siten, että antoi suojelutullit molemmille, maanomistajille ja teollisuudenharjoittajille. Vuonna 1878 määrättiin korkea suojelutariffi sekä maatalous- että teollisuustuotteille.

Tästä seurasi, että Saksan teollisuustuotteiden vienti maksettiin siitä lähtien oman maan kuluttajien kukkarosta. Tehtailijat muodostivat kartelleja vientikaupan ja itse tuotannon sääntelemiseksi, missä se vain suinkin oli mahdollista. Saksan raudantuotanto on muutamien harvojen suuryritysten — niistä useimmat ovat osakeyhtiöitä — käsissä, jotka tuottavat yhteensä osapuulle neljä kertaa niin paljon rautaa kuin maa keskimäärin tarvitsee. Välttääkseen hyödytöntä keskinäistä kilpailua nämä yritykset ovat muodostaneet kartellin, joka jakaa ulkomaiset tarjouspyynnöt niiden kesken ja määrää kussakin tapauksessa yrityksen, jonka on tehtävä todellinen tarjous. Tämä kartelli teki jopa joitakin vuosia sitten englantilaisten masuuninomistajien kanssa sopimuksen, joka kuitenkin on purkautunut. Samoin Westfalenin hiilikaivokset, jotka tuottavat vuosittain noin 30 miljoonaa tonnia, ovat muodostaneet kartellin tarjoushintojen ja itse tuotannonkin sääntelemiseksi. Yleensäkin jokainen saksalainen tehtailija sanoo, että suojelutullien tarkoitus on suoda hänelle kotimarkkinoilla korvaus niistä pilkkahinnoista, joihin hänen on tyydyttävä ulkomaanmarkkinoilla. Mutta tässä ei ole vielä kaikki. Tämän mielettömän teollisuudensuojajärjestelmän hintana teollisuuskapitalistit ovat suostuneet vielä mielettömämpään monopoliin, siihen, minkä maanomistajat ovat saaneet. Eivät ainoastaan kaikki maataloustuotteet ole korkeiden ja jatkuvasti kohoavien tuontitullien alaisia, vaan myös tiettyjä maaseutuelinkeinoja, joita herrat junkkerit harjoittavat tiloillaan, tuetaan suoraan julkisesta kukkarosta. Juurikassokeriteollisuus ei ole ainoastaan suojattu, vaan lisäksi se saa valtavia summia vientipalkkioina. Muuan asioista perillä oleva henkilö on sanonut, että vaikka kaikki vientisokeri kaadettaisiin

mereen, niin tehtailija tekisi kuitenkin vientipalkkion ansiosta hyvät kaupat. Samoin saavat perunaviinatehtailijat uusimman lainsäädännön nojalla yleisön taskusta lahjaksi vähintään 9 miljoonaa dollaria vuodessa. Ja koska lähes jokainen Koillis-Saksan suurmaanomistaja on joko juurikassokerin keittäjä tai perunaviinan polttaja tai molempia, ei ole ihme, että heidän tuotteensa suorastaan tulvivat yli koko maailman.

Tämä politiikka, joka on turmiollista kaikissa oloissa, on kaksin verroin turmiollista maassa, jonka teollisuus takaa menekkinsä puolueettomilla markkinoilla pääasiallisesti työn halpuudella. Maastamuutosta huolimatta nopea väestönlisäys pitää palkat Saksassa jopa parhainakin aikoina hävyttömän lähellä nälkärajaa. Palkkojen on kuitenkin noustava suojelutullien aiheuttaman elintarvikkeiden kallistumisen vuoksi. Silloin saksalainen tehtailija ei enää kykene korvaamaan tavaroidensa myyntiä pilkkahinnoin työläistensä normaalia palkkaa pienentämällä: hän menettää kilpailukykinsä. Saksassa suojelutullit tappavat kultamunia munivan kanan.

Myös Ranska kärsii tullisuojelun seurauksista. Suojelutullijärjestelmä on vallinnut siellä kiistattomasti kaksisataa vuotta, ja siitä on tullut miltei osa kansakunnan elämää. Siitä huolimatta se muuttuu yhä enemmän ja enemmän haitaksi. Suurtuotanto vaatii tuotantomenetelmien jatkuvaa vaihtamista, mutta suojelutullit ovat tiellä. Silkkisametin nurja puoli tehdään nykyään ohuesta puuvillalangasta; ranskalaisen tehtailijan täytyy joko maksaa tästä korkea suojelutulli tai alistua loputtomaan byrokraattiseen virastorettelöintiin, josta hänelle on harmia paljon enemmän kuin sen avulla saadusta tilapäisestä vientilisästä hyötyä. Niin samettiteollisuus siirtyy Lyonista Krefeldiin, joka pystyy kilpailemaan menestyksellisesti, koska ohuen puuvillalangan suojelutulli on siellä edelleenkin pienempi. Kuten sanottu, Ranskan vienti koostuu pääasiassa ylellisyystavaroista, missä toistaiseksi ylivoimaisella ranskalaisella maulla on ollut ratkaiseva merkitys; mutta noiden tuotteiden tärkeimmät kuluttajat ovat nykyään kaikkialla näitä nykyaikaisia kapitalistinousukkaita, joilta puuttuu sekä sivistystä

että makua, joita tyydyttävät yhtä hyvin saksalaisten ja englantilaisten halvat ja kömpelöt jäljitelmät, ja jotka useinkin maksavat näistä jäljitelmistä aitojen ranskalaisten artikkelien mielettömiä hintoja. Näin pelkästään Ranskassa valmistettavien erikoistuotteiden markkinat supistuvat yhä enemmän; Ranskan teollisuusvienti pysyy nykyisellä tasolla vain vaivoin ja pian sen täytyy vähentyä. Mitä uusia tuotteita Ranska voi viedä korvataksaan ne, joiden vienti tyrehtyy? Tässä voi olla apua vain sellaisesta rohkeasta askelesta kohti vapaakauppaa, mikä tuo ranskalaisen tehtailijan totunnaisesta kasvihuoneilmastosta avoimen kilpailun raikkaaseen ulkoilmaan. Itse asiassa Ranskan kokonaiskauppa olisi jo supistunut, ellei vapaakaupan suuntaan otettu heikko ja epävarma askel, vuoden 1860 Cobden-sopimus²²³, olisi auttanut sitä eteenpäin. Sen vaikutus on kuitenkin nyt ammennettu jotakuinkin tyhjiin ja tukevampi annos tätä samaa vahvistavaa ainetta on tarpeen.

Venäjää kannattaa tuskin edes mainita. Siellä tulimaksut on suoritettava kullalla eikä arvonsa menettäneellä paperirahalla; suojelutariffien tarkoitus on ennen muuta taata köyhtyneelle hallitukselle kilisevää kultarahaa, jota ilman se ei voi hoitaa liiketoimiaan ulkomaisten velkojen kanssa. Sinä päivänä, jona näiden tariffien suojelutarkoitus toteutuu, kun ne sulkevat poikkeuksetta tien ulkomaisilta tavaroilta, sinä päivänä on Venäjän hallitus konkurssissa. Siitä huolimatta tuo hallitus loihii oikeauskoisten alamaistensa silmien eteen sellaisia häikäiseviä toivekuvia, että nämä tariffit muka muuttavat Venäjän taloudellisesti täysin riippumattomaksi maaksi, joka ei tarvitse ulkomailta yhtään mitään, ei elintarvikkeita eikä raaka-aineita, ei teollisuus- eikä taidetuotteita. Ihmiset, jotka uskovat tähän aavemaiseen, koko muusta maailmasta eristettyyn Venäjään, ovat samalla tasolla kuin se preussilainen kaartinluutnantti, joka halusi ostaa karttapallon, mutta ei maa- eikä taivaanpalloa, vaan Preussin pallon.

Palatkaamme Amerikkaan. On jo kyllin merkkejä siitä, että suojelutullit ovat tehneet Yhdysvalloissa sen, mitä ovat voineet, ja että on aika heittää niille hyvästit. Yksi näistä merkeistä on se, että suojelluissa elinkei-

noissa muodostuu kartelleja niiden monopoliaseman hyväksikäyttämiseksi. Nämä kartellit (renkaat, trustit) ovat aitoamerikkalaisia luomuksia, ja missä ne käyttävät hyväkseen luonnollisia etuisuuksia siellä on toistaiseksi tyydyttävä niiden olemassaoloon. Pennsylvanian öljytuotannon muuttaminen Standard Oil Companyn monopoliksi on toimi, joka on täysin sopusoinnussa kapitalistisen tuotannon sääntöjen kanssa. Mutta kun sokerinkeittäjät haluavat muuttaa suojan, jonka kansakunta on myöntänyt heille ulkoista kilpailua vastaan, monopoliksi kotimaisia kuluttajia, siis tuota samaa kansakuntaa vastaan, on kysymys aivan eri asiasta. Siitä huolimatta suuret sokerinkeittäjät ovat muodostaneet kartellin, joka pyrkii juuri tuohon. Eikä sokerikartelli ole ainoa lajissaan. Tällaisten kartellien muodostuminen suojelluilla aloilla on varmin merkki siitä, että tullisuojaus on elänyt aikansa ja muuttanut luonteeltaan; että se ei enää suojele tehtailijaa ulkomaista tuojaa, vaan kotimaista kuluttajaa vastaan; että se on tuottanut tehtailijoita ainakin tällä nimenomaisella alalla jo tarpeeksi, jollei liikaakin, että suojelutullien välityksellä näiden tehtailijoiden syliin heitetty raha on hukkaan heitettyä rahaa — aivan kuin Saksassa.

Tullisuojaus puolustetaan Amerikassa aivan kuten muuallakin väitteellä, että vapaakauppa hyödyttää vain Englantia. Päinvastaista todistaa parhaiten se, että Englannissa eivät ainoastaan maanvuokraajat ja maanomistajat, vaan myös itse tehtailijat ryhtyvät kannattamaan suojelutulleja. Vapaakauppaa kannattavan Manchesterin koulukunnan²²⁴ tyysijassa, itse Manchesterissa, keskusteli kauppakamari 1. marraskuuta 1886 ehdotuksesta,

»että kun olemme 40 vuotta turhaan odottaneet muiden kansakuntien seuraavan Englannin antamaa vapaakaupan esimerkkiä, kamari uskoo, että on tullut aika harkita tilannetta uudestaan.»

Ehdotus äänestettiin tosin kumoon, mutta vain 22 äänellä 21:tä vastaan. Tämä tapahtui puuvillateollisuuden keskuksessa, ja puuvillateollisuus on Englannin elinkeinoista ainoa, joka vielä näyttää olevan kiistattoman ylivoimainen avoimilla markkinoilla. Tosin

keksimishenki on myös tällä erityisellä alalla siirtynyt Englannista Amerikkaan. Puuvillankehru- ja -kutoma-koneiden uusimmista parannuksista lähes kaikki ovat tulleet Amerikasta ja Manchesterin on vain tarvinnut ottaa ne käyttöön. Kaikenlaisten teollisten keksintöjen alalla Amerikka on selvästi kärjessä Saksan pyrkiessä valtaamaan toisen tilan Englannilta. Englannissa leviää yhä laajemmalle tietoisuus siitä, että Englannin teollisuusmonopoli on auttamattomasti mennyttä, että Englanti menettää jatkuvasti maaperää, kun taas sen kilpailijat etenevät, ja että se joutuu vähitellen asemaan, jossa se on yksi teollisuusmaa muiden joukossa, eikä suinkaan »maailman työpaja», niin kuin kerran uneksittiin. Ja tämän uhkaavan kohtalon välttämiseksi niiden miesten pojat, jotka 40 vuotta sitten eivät nähneet muuta pelastusta kuin ehdottoman vapaakaupan, niiden samojen miesten pojat vaativat nyt suojatulleja »reilun kaupan» ja vastatullien perusteilla hatarasti verhottuna. Ja kun englantilaiset tehtailijat huomaavat nyt itse, että vapaakauppa tuhoaa heidät, ja pyytävät hallitusta suojelemaan heitä ulkomaista kilpailua vastaan, on epäilemättä tullut aika heittää hyödyttömäksi käynyt suojelujärjestelmä yli laidan ja taistella Englannin uppoavaa teollisuusmonopolia vastaan sen omalla aseella, vapaakaupalla.

Suojelutullien käyttöönotto on, kuten jo todettiin, helppoa, mutta irti niistä ei päästäkään niin nopeasti. Suojelutulleista päättäessään lainsäätäjä on luonut tietyille piireille valtavia etuja, joista se on nyt vastuussa. Eikä mikään yksittäinen eturyhmittymä, mikään yksittäinen elinkeinohaara ole yhtäläisessä määrin varustautunut joutumaan tietyllä hetkellä vapaan kilpailun varaan. Kaikenlaisen hoivailun ollessa jo tarpeetonta muutamille laahustavat toiset vaivalloisesti perässä. Tämä elinkeinon välinen ero panee parlamentissa liikkeeseen tavanomaisen kuppikuntajuonittelun ja takaa jo itsessään sen, että kun vapaakauppa kerran on päätetty asia, niin suojeltuja elinkeinoja kohdellaan hempeän hellävaraisesti, kuten silkkiteollisuutta Englannissa vuoden 1846 jälkeen. Nykyisissä oloissa tämä on väistämätöntä, ja vapaakaupan kannattajien on pakko tyytyä

siihen, niin kauan kuin siirtyminen suojelutullista vapaakauppaan on päätetty vasta periaatteessa.

Kysymys vapaakaupasta ja suojelutulleista liikkuu kokonaan nykyisen kapitalistisen tuotantojärjestelmän rajojen sisäpuolella eikä kiinnosta sen vuoksi mitenkään suoraan sosialisteja, jotka vaativat koko tämän järjestelmän poistamista. Mutta se kiinnostaa heitä epäsuorasti sikäli, kuin heidän täytyy toivoa nykyisen tuotantojärjestelmän kehittyvän mahdollisimman vapaasti ja laajenevan mahdollisimman nopeasti. Silloin näet kehittyvät myös sen välttämättömät taloudelliset seuraukset jotka tulevat murtamaan koko järjestelmän: laajojen kansanjoukkojen kurjuus seurauksena liikatuotannosta, joka synnyttää jaksottaisia kriisejä tai pitkäaikaisen pysähdystilan liiketoiminnassa; yhteiskunnan jakaantuminen suurkapitalistien pieneen luokkaan ja suureen, alituisesti kasvavaan tosiasiallisesti perinnöllisten palkkaorjien, proletaarien luokkaan, jonka jäseniä uudet työt säästävät koneet tekevät alituisesti tarpeettomiksi; lyhyesti sanoen yhteiskunnan joutuminen umpikujaan, josta on vain yksi mahdollinen ulospääsy: yhteiskunnan perustana olevan taloudellisen rakenteen täydellinen mullistaminen. Tältä näkökannalta Marx asettui neljäkymmentä vuotta sitten periaatteessa kannattamaan vapaakauppaa edistyksellisenä järjestelmänä, siis tienä, joka vie kapitalistisen yhteiskunnan nopeimmin tähän umpikujaan. Mutta jos Marx oli tästä syystä vapaakaupan kannalla, niin eikö tämä sama syy ole jokaiselle nykyisen järjestelmän puolustajalle peruste vastustaa vapaakauppaa? Jos vapaakauppa kerran on vallankumouksellinen, niin eikö kaikkien kunnan porvarien pitäisi antaa äänensä tullisuojelulle, joka silloin on välttämättä vanhoillinen.

Jos jokin maa nykyään omaksuu vapaakaupan, niin se ei varmasti tee sitä sosialisteja ilahduttaakseen, vaan siksi, että vapaakauppa on tullut välttämättömäksi teollisuuskapitalisteille. Mutta jos se hylkää vapaakaupan ja pitää kiinni tullisuojelusta petkuttaakseen sosialisteilta heidän odottamansa yhteiskunnallisen katastrofin, niin se ei millään muotoa vahingoita sosialis-

min näköaloja tässä maassa*. Suojelutullit ovat väline valmistaa tehtailijoita keinotekoisesti ja sen vuoksi samalla väline valmistaa palkkatyöläisiä keinotekoisesti. Jos tuotetaan toisia, on tuotettava samalla myös toisia. Palkkatyöläinen seuraa kaikkialla kapitalistin jalanjäljissä; hän on kuin Horatiuksen musta suru, joka istuu ratsastajan takana ja jota tämä ei pysty ravistamaan pois. Kohtaloo, toisin sanoen omien tekojen välttämättömiä seurauksia, ei voi väistää. Palkkatyön riistoon perustuva tuotantojärjestelmä, järjestelmä, jossa rikkaus kasvaa suhteessa käytettävien ja riistettävien työläisten lukumäärään, tällainen järjestelmä lisää välttämättä palkkatyöläisluokan lukumäärää, luokkaa, jonka tehtävänä on koko järjestelmän murtaminen. Yhtä asiaa ei voi muuttaa: ainoa mitä voidaan tehdä, on kehittää kapitalistista järjestelmää edelleen, nopeuttaa tuotantoa ja pääoman kasautumista ja keskittymistä ja samalla vallankumouksellisen työväenluokan tuottamista. Lähdetäänpä sitten suojelutullien tai vapaakaupan tielle, lopputulos ei siitä muutu. Jo paljon aikaisemmin tullisuojaus muuttuu sietämättömäksi kahleeksi jokaiselle maalle, joka pyrkii ja jolla on hyvät menestymisen mahdollisuudet, riippumattomaan asemaan maailmanmarkkinoilla.

Friedrich Engels

*Kirjoitettu huhtikuussa —
toukokuun alussa 1888*

Werke, Bd. 21, S. 360—375

*Julkaistu saksankielisenä te-
kijän käänntämänä aikakaus-
lehden »Die Neue Zeit» 7. n:o:ssa
heinäkuussa 1888; englannin-
kielisenä »Labour Standard»
viikkolehdessä sekä kirjassa;
Karl Marx. Free trade. Boston
1888*

* Saksankielisessä tekstissä sanojen »niin se ei millään muotoa vahingoita sosialismin näköaloja tässä maassa» asemesta oli: »niin se petkuttaa eniten itseään». *Toim.*